

**ELFOGADÁS, EMPÁTIA ÉS KÜLÖNLEGES BÁNÁSMÓD
A HARRY POTTER REGÉNYSOROZATBAN**

Szerző:

Kis Gábor (PhD)
Debreceni Egyetem (Magyarország)

Lektorok:

Kelemen Zoltán (PhD, habil.)
Szegedi Tudományegyetem (Magyarország)

Torbó Annamária (PhD)
Pécsi Tudományegyetem (Magyarország)

Szerző e-mail címe:

kis.gabor@ped.unideb.hu

...és további két anonim lektor

Kis Gábor (2023): Elfogadás, empátia és különleges bánásmód *Harry Potter*-regénysorozatban. *Különleges Bánásmód Interdiszciplináris folyóirat*, 9. (4). 83-98. DOI [10.18458/KB.2023.4.83](https://doi.org/10.18458/KB.2023.4.83)

Absztrakt

A tanulmány áttekintést nyújt a *Harry Potter*-regénysorozatban az elfogadás, az empátia és a különleges bánásmód megjelenéséről és szerepéről. A vizsgálat középpontjában négyféle attitűd megjelenése áll, amelyek az ember és a varázstárgyak, a mágikus állatok, a humanoid lények és a többi ember viszonylatában érvényesülnek. A négyféle attitűdöt négy főszereplő képviseli, és a cselekedeteivel szemlélteti. A négyféle attitűd a közömbös-passzív, az elutasító-aktív, az elfogadó-aktív és a felelős-aktív. Mágikusságuk okán a vizsgált attitűdtárgyak működése eltér a hétköznapi logika alapján elvárttól, az igényeik, viselkedésük különbözik a valóságban megszokott társadalmi normáktól, akár ijesztőek és veszélyesek is lehetnek. A tanulmány bemutatja, hogy a regénysorozat milyen példákkal ösztönzi az olvasókat a másokkal való közösségvállalásra, és hogy miként bontakozik ki az az alaptétel, miszerint a leghatalmasabb mágikus erő a szeretet, ezért mindenki megérdemli az elfogadást, az empátiát vagy a különleges bánásmódot. Ezzel hozzájárulva az olvasók érzelmi intelligenciájának és empátiakészségének fejlődéséhez, és annak a nézőpontnak az elfogadásához, hogy a sokszínűséget előnynek tekintjük.

Kulcsszavak: Harry Potter, attitűd, elfogadás, empátia, felelősségvállalás

Diszciplínák: irodalomtudomány, szociológia, pszichológia, jogtudomány

Abstract

ACCEPTANCE, EMPATHY, AND SPECIAL TREATMENT IN THE *HARRY POTTER* NOVEL SERIES

The study provides an overview of the portrayal and role of acceptance, empathy, and special treatment in the *Harry Potter*-series. The focus of the analysis revolves around the depiction of four different attitudes, which manifest in relation between humans and magical objects, magical creatures, humanoid beings, and other humans. These four attitudes are represented by four main characters and are

exemplified through their actions. The four attitudes are indifferent-passive, rejecting-active, accepting-active, and responsible-active. Due to their magical nature, the objects of the examined attitudes operate differently from what is expected by everyday logic, their needs and behaviors deviate from conventional societal norms, and they can even be intimidating and hazardous. The study illustrates how the novel series encourages readers to engage in community through various examples and highlights the development of the underlying theme that the most powerful magical force is love, thus deserving acceptance, empathy, or special treatment by everyone. This contributes to the enhancement of readers' emotional intelligence and empathy skills, fostering the acceptance of diverse perspectives.

Keywords: Harry Potter, attitude, acceptance, empathy, responsibility

Disciplines: literary studies, sociology, psychology, law

A tanulmány célja, hogy bemutassa, miként játszik fontos szerepet az elfogadás, az empátia és a különleges bánásmód a *Harry Potter*-regénysorozatban (hivatkozáskor: HP1-7). Az emberi fajhoz tartozó szereplőknek minden, öntudattal rendelkező szereplőhöz – így a varázstárgyakhoz, a mágikus állatokhoz, a humanoid lényekhez, illetve az emberekhez – való hozzáállását, magatartását és bánásmódját vizsgálja. Ennek során emberi oldalról, a varázslók és boszorkányok nézőpontjából közelíti meg a magatartásmintázatokat, azonban nem kerüli el a másik oldal visszajelzéseinek ismertetését sem.

A regényben kulcsszerepet kap két szorosan összekapcsolódó fogalom/jelenség: a mágia és a szeretet. Mágiának nevezzük, mondja Frazer (1993, 22.), amikor „a dolgok a távolból titkos szimpátia útján hatnak egymásra” és „az impulzus az egyikről a másikra olyan úton-módon vivődik át, amelyet a láthatatlan éter egy fajtájaként gondolhatunk el”. Ha a szeretet nézőpontjából vizsgáljuk ezt a fogalmat, akkor arra a megállapításra juthatunk, hogy a szeretet pontosan ugyanígy működik: két, egymással nem feltétlenül kapcsolatban álló élőlény „a távolból titkos szimpátia útján hatnak egymásra”. Közös pont, hogy a mágia és a szeretet megvalósulása is cselekvéssel jár együtt. Ha ez a cselekedet szeretetalapú és a másik ember vagy csoport sajátos vagy egyedi szükségleteinek figyelembevételével

történik, akkor beszélhetünk – a mi értelmezésünk szerint – különleges bánásmódról. A szeretet szorosan kapcsolódik az elfogadáshoz, a toleranciához és a különleges bánásmódhoz. Ezek az emberi kapcsolatok olyan elemei, amelyek lehetővé teszik a másik személy vagy csoport mellett való együttélést, akár az eltérő vélemények vagy értékrendek ellenére is.

A szeretet hagyományosan nem a mágiához társított érzelem vagy érték, a *Harry Potter*-ben azonban a szeretet és a mágia között szoros összefüggés van. A varázsvilág legbölcsebb varázslója, Albus Dumbledore szerint a szeretet a mágia legerősebb és leghatalmasabb területe. A legegységesebb példa erre az anyai szeretet: Lily Potter áldozata, önfeláldozása, amellyel megvédte gyermekét, Harryt egy Voldemort nevű gonosz varázsló halálos átkától. Később Voldemort nem lesz képes hozzáérni Harryhez, az érintés fájdalmat okoz neki, mert Harry vérében még ott van édesanyja védelme. Dumbledore ezt a jelenséget így magyarázza Harrynek: „Az édesanyád az életét adta érte, hogy megmentsen téged. ... Akit egyszer ennyire szeretett valaki – aki talán már rég nem is él –, azt a szeretet ereje mindhalálig védelmezi” (HP1, 276-277. o.). Dumbledore azzal is tisztában van, hogy más erős érzelmi kötelékek, mint a barátság vagy a szerelem, szintén képessé teszik az embert, hogy a gonosz

hatalommal szemben sikeresen fel tudjon lépni. Számtalanszor bebizonyosodik ugyanis, hogy Voldemort nem ismeri fel a szeretet erejét. Dumbledore szájából többször hangzik el, hogy Voldemort erőszakon alapuló mágikus hatalma nem vetekedhet Harry szeretetalapú erejével. Voldemort, mondja Dumbledore, „a szeretetről, a hűségről és az ártatlanságról nem tud semmit. Semmit! Hogy mindezek az övét meghaladó erőt hordoznak, mindenfajta mágiát elsöprő hatalommal bírnak” (HP7, 581.).

A könyvsorozat szereplői a verbalitás mellett cselekvéssel is kifejezik a másikkal való viszonyukat, tehát az olvasó példákat lát az elfogadás vagy az elutasítás, a tolerancia vagy az intolerancia gyakorlati megvalósítására. Az olvasók mindezt átélve személyes tapasztalattal gazdagodnak, ami hatékonyabb és hosszabb távú tanulási hatást eredményez, mintha elméleti ismeretek formájában találkozának velük. A szereplők példamutató cselekedetei remélhetőleg arra ösztönzik az olvasókat, hogy hasonlóan cselekedjenek, és életükben is megmutassák az elfogadás, a tolerancia és a különleges bánásmód fontosságát.

A négyféle attitűd

A *Harry Potter*-ben a másokkal szembeni magatartásformákat vizsgálva négyféle attitűdöt különböztethetünk meg. A négyféle attitűd markánsan megjelenik négy – a fiatal olvasóval elvileg azonos korban levő – szereplőnél. (A hét kötet hét évet felölelő ideje alatt a szereplők változnak, s ennek okán a következőkben felsorolt attitűdök is, ám mivel a változás folyamatos, az olvasó szeme előtt történik és lassan megy végbe, azt az attitűdök meghatározásánál nem vesszük figyelembe.) A négyféle attitűd megnevezésekor azok három hagyományosan megkülönböztetett összetevője (Siklaci, 2010, 56.) közül kettőt veszek figyelembe. Így az érzelmi összetevő alapján különbséget teszünk közömbös, elfogadó, elutasító és felelős attitűd

között, a viselkedéses összetevő alapján pedig aktív és passzív attitűd között. Az értelmi összetevő a cso-portokban attól függ, mennyire ismerik az adott attitűdtárgyat, ezért erre a későbbiekben minden vizsgált szövegelem kapcsán külön térek ki.

A legnagyobb létszámú csoportot a *közömbös-passzív* attitűddel rendelkezők alkotják. Ezt a magatartást képviseli Harry legjobb barátja, Ron Weasley, és a varázslótársadalom többsége. Ron, nagy múltú varázslócsalád gyermekeként elfogadja az őt körülvevő világot úgy, ahogy hozzászokott. Közömbössége megmutatkozik abban, hogy nem célja az igazságtalan társadalmi berendezkedésen való változtatás, sem a berendezkedés alapját képező fajok közötti egyenlőtlenség megszüntetése. A nézőpontja alapvetően semleges. Mindenkiel szemben toleráns (aki nem ártott neki), ám erősen épít a sztereotípiákra, amelyeket gyakran ki is mond (megismertette ezáltal az olvasókkal a varázslók általános hozzáállását, félelmeit, előítéleteit). Piton professzor, a főhősök egyik leggyűlöltebb tanára viselkedését is elfogadja, Harryvel ellentétben nem reménykedik abban, hogy megváltozhat: „Sárkányból nem lesz golymók – bölcselkedett Ron” (HP5, 209.). (A golymók egy „puha bundájú [...] rendkívül szelíd” lény – Rowling, 2001, 63.).

Ron és a családja annyiban mégis különbözik a tipikus varázslócsaládoktól, hogy az átlagosnál jobban elfogadják (vagy inkább: kedvelik) a „muglikat”, azaz a varázstalan embereket. A történet előrehaladtával, ahogy előtérbe kerül a varázslók származásának kérdése, a Weasley család a „sárvérű” (nem varázslócsaládból származó) varázslók aktív pártfogója is lesz. Ronnak erre személyes motivációja is van, ugyanis Hermione Granger, a lány, akibe szerelmes, nem varázslócsaládból származik.

A második legnagyobb csoportba az *elutasító-aktív* magatartásúak tartoznak. Ennek képviselője Harry iskoláskori vetélytársa és ellensége, Draco Malfoy, és az „aranyvérű” (varázslócsaládból származó) varázslók egy része. Mivel a regényben csak néhány ilyen családot ismerünk meg – a Black, a

Malfoy és a Gomold, de ide tartozhat a Lestrangle és az Umbridge család is –, nem tudjuk pontosan, mekkora részét alkotják a varázslótársadalomnak.

Draco nagy múltú és gazdag varázslócsalád gyermeke, elfogadja az őt körülvevő világot, ám ő cselekvő módon részt vesz az igazságtalan társadalmi berendezkedés fenntartásában és az egyenlőtlenség mélyítésében. Mindenkit magánál (és a családjánál) alacsonyabb rendűnek tekint. Kezdetben csak lenéző és kirekesztő magatartást tanúsít diáktársaival vagy akár a tanárokkal szemben, a történet előrehaladtával azonban ez a magatartás egyre erőszakosabbá, bántalmazóvá válik. Intoleráns, mások toleranciáját semmibe veszi, s ezt szóvá is teszi, ellenszenvét durva, negatív cselekedetekkel fejezi ki. Draco folyamatosan gonosz megjegyzéseket tesz Ron és családja szegénységére, vagy épp Hermione származására. Képes a külső tulajdonságai miatt is kigúnyolni bárkit, akár Harryről van szó, akár egy tanárról (pl. Lupin vagy Hagrid). Még két legjobb barátját is sokszor rosszindulatú mondatokkal illeti: „Komolyan mondom, ha ennél is lassúbb lennél, nem is előre mennél, hanem hátra” – mondja Malfoy a barátjának (HP2, 211.). (Valójában Harrynek mondja, aki épp felvette a barátja alakját.)

Különleges helyet foglal el az *elfogadó–aktív* magatartású Harry. Ő a kategória egyetlen tagja és képviselője. A varázsvilágban a számára szinte teljesen ismeretlen környezethez a féltékenysége mellett nyitottságával és jószívűségével igyekszik viszonyulni. Aktivitása a felfedező attitűdjében nyilvánul meg, sok esetben nem csak várja, hogy megtörténjenek vele az események, hanem elébük megy; készen áll a kihívásokra. A tárgyakhoz és lényekhez érdeklődő magatartással fordul. Sok esetben akkor is toleráns – és ez a tulajdonsága kedvességgel is párosul –, amikor ez neki másokkal szemben kellemetlenséget okoz. Rugalmas, képes alkalmazkodni a legváratlanabb helyzetekhez, és pozitívan megoldani a felmerülő problémát. Például, a második kötetben egy Dobby nevű házimano kezdetben Harry számára nagyon fájó eseményeket okoz – és majdnem

kicsapják miatta az iskolából –, a fiú mégis igyekszik kedves és nagylelkű lenni vele szemben, és segít felszabadítani őt a rabszolgaságából (HP2, 24–25. és 313.), mert Dobby többször említette neki ezt a vágyát. Egy másik példa, amikor a hetedik kötetben egy kisebb csata keretében Harryre támad egy varázsló, akire Harry emlékszik még abból az időből, amikor egy buszon volt nagyszájú, de jószándékú kalauz. Harry lefegyverző bűbájt használ vele szemben, mert nem akar neki ártani.

Mivel az olvasó számára is ismeretlen (és felfedezendő) a regény által teremtett világ – és egyébként is Harry nézőpontja vezeti –, a beleélés és az azonosulás által *kénytelen* (legalább az olvasás idejére) átvenni Harry elfogadó, aktív attitűdjét. Ez azzal is jár, hogy az olvasó is szembenéz a váratlanul érkező kihívásokkal, az olvasónak is meg kell vizsgálnia az új nézőpontokat. Képzeletében kikerül a komfortzónájából, tanul, személyisége fejlődik. Harry a történet előrehaladtával szintén fejlődik, s magatartása alapján a következő kategóriához kezd tartozni.

A negyedik a *felelős–aktív* magatartásúak csoportja. Fő képviselője Hermione Granger, Harry másik legjobb barátja. Hermione előmozdító és kezdeményező személyiséggel rendelkezik. A célok elérése érdekében tudatosan cselekszik, és nem foglalkozik a környezete negatív véleményével, őt hátráltató magatartásával. Mivel számára is ismeretlen a varázsvilág, ő maga is felfedező, ám Harrynél sokkal alaposabb, igyekszik a gyökerét megkeresni a dolgoknak, ezért is a legfőbb időtöltése az olvasás. Másokért kiállni tudó és akaró ember. Fontos tulajdonsága a felelősségvállalás. Felismeri és megérti a feladatait és kötelességeit, azok teljesítését olykor túlzásba is viszi (ez olykor humorforrása a regénynek). Tetteiért és annak következményeiért mindig vállalja a felelősséget.

Hermione az őt körülvevő közösség iránt is elkötelezett. A két barátjának minden esetben – hacsak nem utasítják vissza – (proaktívan és) aktívan segít, és a varázslótársadalom igazságtalan berendezkedé-

sén is aktívan igyekszik változtatni. Toleranciája, érzékenysége és cselekvési vágya akkor is megmarad, amikor reménytelennek látszik a küzdelem.

A mágikus tárgyakra vonatkozó attitűdök

A *Harry Potter*-regénysorozatban meglehetősen nagy számban szerepelnek mágikus tárgyak. Eredejük szerint két csoportra oszthatjuk őket: az egyik csoportba azok tartoznak, amelyek nem mágiával készültek, de utólag elvarázstolták őket, a másik csoportba pedig azok, amelyek készítésekor mágiát használtak. Habár nem sokat tudunk meg a tárgyak keletkezéséről, úgy tűnik, a varázstalan tárgyak megbűvölése törvényileg tiltott tevékenység, ezért elvarázstolt tárgyak titokban, leginkább „mugliugratás” (HP2, 41. o.) céljából készülnek.

Hiába a készítésük közötti eltérés, ez a varázstárgyak funkciójára és működésére nem lesz hatással. A hétköznapi és a varázsvilágban az emberek tárgyakhoz való viszonyulása meglehetősen sokféle, összefügghet a társadalmi szokásokkal és az egyéni értékrendekkel. Használatukkor vagy kiválasztásukkor nagyrészt funkcionális szempontok érvényesülnek, azonban sok tárgy esetében érzelmi kötődés is kialakulhat. A varázsvilágban teremtett világként, az értelmező-olvasó szempontjából nézve a varázstárgyak érdekes és ismeretlen elemekként jelennek meg, ezért a „hétköznapi” tárgyakhoz képest elidőzünk a külsejük vagy a használatuk bemutatásánál.

A varázstárgyak a szereplők személyiségének értelmezése, a megértés szempontjából is jelentőséggel bírnak. Előfordul, hogy a tárgyak tulajdonságai az épp azt birtokló vagy használó szereplő személyiségvonásait tükrözik, de a tárgyakkal való bánásmód bemutatása is kifejező és szimbolikus lehet: képet kapunk arról, hogy a szereplők hogyan viszonyulnak általában a világhoz.

A varázstárgyak és a nem varázstárgyak közötti különbség lényeges a két csoport megítélése szempontjából. A varázstárgyak önállóan, erőforrás

nélkül (?) működnek, valamilyen normának megfelelően viselkednek, lehet önálló akaratuk, képesek döntéseket hozni, érzelmi vagy értelmi kapcsolatban állnak az őket használó varázslóval. Az olvasóban az az érzés támad, hogy ezek a tárgyak élnek. A szereplők viselkedésének vizsgálatakor azért érdemes figyelmet fordítani a varázstárgyakhoz való viszonyukra, mert abból kiderül, képesek-e élőként tekinteni és bánni egy (élőnek tűnő, de talán élettelennek tekinthető) tárgyra. Az elvileg élettelen tárgynak nincs szüksége empátiára vagy erkölcsi tiszteletre, de ha a szereplők ezeket megadva bánnak vele, azt a tárgy a maga módján meghálálja. Ez azt az egyébként egyértelmű hozzáállást támasztja alá, hogy a tárgyakat a funkciójuknak megfelelően éri meg használni, de példát ad arra, hogy az élet legcsekélyebb jelét mutató lényhez is érdemes empátiával viszonyulni.

A mágikus tárgyak közül hármat emelnénk ki: egy autót, amely utólag lett elvarázsolva, egy könyvet, amely eleve varázslattal készült, és – általában véve – a varázspálcákat.

Ron Weasley édesapja megbűvöl egy Ford Anglia márkájú autót, így az autó képes lesz repülni, láthatatlanná válni, és a benne levő terek is megnövekednek. Az autó a megbűvölése utáni első három használatkor még nem mutat egyéb tulajdonságot a felsoroltaknál, azonban az iskolába tartó hosszú út során elkezd kommunikálni, panaszkodni „vinnyogó hangot” (HP2, 71.) hallatni. Később is inkább viselkedik állatként, mint autóként: „csörömpölve faképnél hagyta a két fiút” (HP2, 74.), „előregurult, akár egy gazdáját köszöntő behemót, türkizkék kutya”, „[s]zemmel láthatóan rákapott a magányos terepjárársra”, „[l]áthatóan jól ismerte az erdő titkos útjait” (HP2, 261, 262.).

Ron és Harry is elfogadják az autót új állapotában, s ezt a vele való bánásmóddal is alátámasztják: „Ron [...] biztatóan megveregette a műszerfalat” (HP2, 71.), „Harry hálásan megpaskolta az autót” (HP2, 262.). Az autó jószándéka jeleként megmenti a két fiú életét a rájuk támadó pókoktól.

Harryék egyik tankönyvének *Szörnyek szörnyű könyve* a címe. A cím utal a könyv jellemző tulajdonságára is, vasketrecben kell őket tartani, mert az „agresszív nyomdatermékek fáradhatatlanul püfölték és marcangolták egymást; csak úgy röpködtek körülöttük a kitépett lapok” (HP3, 54.). Megnyilvánulásai alapján ez a mágikus tárgy jobban emlékeztet egy könyv formájú, félelmetes és erőszakos állatra, mint egy könyvre.

Amikor először a kezébe kerül a könyv, Harry is tanácstalan, mit tegyen vele, hiszen a könyv rácsapódik a kezére, megharapja (HP3, 17.). Az órán, amelyen a könyvet használnák, kiderül, hogy senki nem boldogult vele, a gyerekek még ki sem tudták nyitni, így Hagridnak, a tanárnak kell elmagyarázni: „hisz csak meg kell simogatni őket” (HP3, 107.). A kinyitás módszere nem csupán technikai megoldás, hanem hozzáállás és attitűd kérdése is. A jelenet jó példa arra, hogy a veszélyes vagy veszélyesnek tűnő dolgokhoz, tárgyakhoz, lényekhez nem elutasítással és agresszióval kell viszonyulni. Ebben az esetben csak a megszokott reakcióktól vagy logikától eltérő, elfogadó, szeretetalapú különleges bánásmóddal lehet eredményeket elérni. Egyszerű, de szimbolikus példája annak, hogy milyen nézőpontot képvisel *Harry Potter* az erőszakkal szembeni fellépésben.

A varázspálcák különleges helyet foglalnak el a mágikus tárgyak között: úgy tűnik, a pálcák a *par excellence* varázstárgyak. Lehetővé teszik a varázslók és a boszorkányok számára a varázslatok elvégzését. Emellett a varázslói hatalmat és diszkriminációra való hajlamot is jelképezik a többi, mágiával rendelkező humanoid lényvel (manók, koboldok, kentaurók stb.) szemben, akiknek a „pálcahasználati törvény harmadik cikkelye értelmében” nincs és nem is lehet pálcája: „*Varázspálca birtoklására és használatára kizárólag emberi lény jogosult*” (HP4, 133.; eredeti kiemelés). A történet végéhez közeledve a Voldemort uralta minisztérium a mugli szülőktől származó varázslókat és boszorkányokat is diszkriminálja, elkezdi elkobozni a pálcájukat,

mondván, hogy nincs hozzá joguk, mert nem igazi varázslók (lásd: HP7, 220.).

A varázspálcájukkal való kapcsolat a varázslók számára nagyon értékes. A pálcák tulajdonságai utalnak a gazdáik tulajdonságaira, jellemére is, Harry pálcája például „kellemesen rugalmas” (HP1, 84.), míg Voldemorté „nagyon erős” (HP1, 83.). Minden pálcá egyedi, jelentősége van, hogy milyen fából készült, milyen hosszú, mennyire rugalmas és milyen a magja. „A varázsló tökéletes munkát természetesen csak a saját pálcájával végezhet” (HP1, 84.). A pálcák önálló akarattal bírnak, képesek döntéseket hozni. A pálcákkal kapcsolatos alaptétel is erre, valamint a pálcá-varázsló viszonyra vonatkozik: „– A pálcá választja a varázslót” (HP7, 408.).

Két pálcá között is lehet kapcsolat, Harry és Voldemort pálcája ikerpálcák, amelyek „[m]egzavarodnak, ha egymás ellen kell küzdeniük” (HP4, 643.). A pálcák közötti kapcsolat a két varázsló közötti kapcsolat értelmezését is megbotlyogtatja. Mi lehet abban a logika, hogy az egymással szemben álló két varázsló pálcája testvérpárt alkot? Az analógiának megfelelően éppen ellenségeknek kellene lenniük. Mivel Voldemort pálcája nem szívesen harcol a testvérel, így Harry egy párbaj során lehetőséget kap arra, hogy elmeneküljön a halálos fenyegetés elől. A pálcá és a varázsló kapcsolata mágikus kötelék, s egyfajta partnerségként működik. A pálcakészítő, Ollivander szerint: „Rejtélyekkel teli, bonyolult kapcsolatról van itt szó. Az első lépés a kezdeti rokonszenv, azután a közös és kölcsönös tapasztalatgyűjtés következik, a pálcá tanul a varázslótól, a varázsló pedig a pálcától” (HP7, 408.). Kettős tanulási folyamat zajlik tehát, hiszen nem arról van szó, hogy a varázsló megtanulja használni a pálcáját, majd alkalmazza, ahogyan a hétköznapi tárgyaknál tesszük, hanem egy olyan folyamatról, ami a kölcsönössége mellett élethosszig tartó tanulást is feltételez. Ez a tanulás cselekedetekbe ágyazott, felfedező és – a mi nézőpontunkból egészen biztos – élményközpontú.

A hetedik kötetben fontos szerepet kap a pálcák hűségének a kérdése, azaz hogy egy pálca kinek engedelmeskedik, kit tekint gazdájának. Ha a gazdája cserben hagyja, akkor a pálca választhat magának új gazdát, ami egyszerű értelmezésben annyit jelent, hogy attól kezdve az új gazdája varázslatainak létrejöttét segíti leghatékonyabban. A pálca hűsége lehet annak a bizonyítéka, hogy a mágikus kötődés (a varázsló és a pálca közötti kapcsolat) alapja is a szeretet.

A pálcák ezen tulajdonsága lesz, amely következtében Harry sikeresen fog tudni megküzdeni Voldemorttal. Harry akaratlanul a gazdájává válik a varázsvilág legerősebb palcájának, a „Palcák Urának”, amely Voldemort kezében van, és Harry ellen szeretné használni a végső összecsapásukkor, mert „hite szerint az a pálca tökéletesen sebezhetetlenné teszi” (HP7, 411.). A pálca hűsége, mint a történetből kiderül, abban is megmutatkozik, hogy nem árt a gazdájának. Voldemort halálos átka saját magára pattan vissza: „Harry látta, amint Voldemort zöld fénycsóvjával találkozik az ő bűbájával, látta, hogy a Palcák Ura a magasba repül, sötét csikként suhan a hajnali fényben, forogva száll a bűvös mennyezet alatt, akár Nagini feje, úgy röppen gazdája felé, akire nem szórhat halált, s aki eljött, hogy végre birtokba vegye őt” (HP7, 609.). Voldemort halála azért is következhet be, mert nem érti meg, nem veszi tudomásul, és nem fogadja el a pálca kötődését.

A mágikus állatokra vonatkozó attitűdök

A mágikus állatok és lények – amelyek vad- vagy háziállatokként jelennek meg a varázsvilágban – önálló személyiséggel rendelkeznek. Ez különösen a kommunikációban érhető tetten, de sok megismert állat esetében jelen van a megérezéseikben és az értelmükben is. Általában megértik az emberi nyelvet, néha a gondolatokat is érzékelik, sőt szerepelnek olyan pókok (akromantulák) a regénysorozatban, amelyek beszélni is tudnak (HP2, 259.).

Nem figyelembe véve azt az aspektust, hogy van-e gazdájuk, a varázsvilágban a vadon élő és az emberek között élő mágikus állatok között nincs nagy különbség.

Azoknak a mágikus állatoknak, amelyek háziállatokként jelennek meg a *Harry Potter*-ben, nincs speciális igényük, tehát semmilyen különleges bánásmódot nem igényelnek, legalábbis nem többet, mint egy valóságbeli háziállat. A háziállatok fajtái a varázsvilágban nem szokványosak, de a mesék és egyéb történetek alapján a varázslókhöz és boszorkányokhoz asszociáljuk őket. Lehet macska, patkány, de gyakori a varangy és a bagoly is. Az állatok és a gazdájuk közötti kapcsolat azt az igényt fejezi ki, amelyet a saját háziállatainkkal szemben támasztunk a fantáziánkban, miszerint szeretnénk, ha az állatunk értené, amit mondunk neki, vagy ha kitalálná néha a gondolatainkat. A regénysorozatban a baglyok leveleket és csomagokat kézbesítenek, postásként funkcionálva, még abban a helyzetben is, ha a levél írójának fogalma sincs a kézbesítési címről. A többi háziállatról nem sokat tudunk meg. Hermione macskája a történetben felismeri és jelzi, hogy a két, állattá változott mágus közül melyik a jószándékú, és melyiknek vannak gonosz, hátsó szándékai. A gazdájának az a feladata, hogy elfogadja a macskája megérezését, és a jelzéseit próbálja meg értelmezni. A harmadik regény példát mutat erre, de csak a regény végére jut el oda Hermione (és Ron) a megismerési folyamatban, hogy felfogja, elfogadja és használja a macska ezen különleges képességét.

Harry jó kapcsolatot ápol baglyával, Hedviggel, azonban önhibáján kívül sokszor nem engedi ki éjszaka repülni vagy vadászni, sőt, megfelelő ételt adni neki sincs mindig lehetősége. Hedvig büszke bagoly, ezért gyakran megsértődik Harryre. „A bagoly felborzolta tollait, és mélységes undorral pillantott gazdájára” (HP2, 26.). A bagoly képes megérezni, ha a gazdája veszélyben van, és olyankor nem hagyja cserben (lásd: HP2, 30.). Hedviggel kapcsolatban az a gyakori benyomásunk, hogy a

maga módján anyáskodik Harry felett, annak ellenére, hogy Harry a gazdája.

A vadon élő állatok és egyéb lények száma a *Harry Potter*ben annyira magas, hogy ezt alapul véve külön könyv és filmsorozat is készült *Legendás állatok és megfigyelésük* címen. Érdemes hozzátenni, hogy a filmsorozat egy ötrészes előzménysorozat, és a benne szereplő legendás állatok inkább csak érdekességként és humorforrásként jelennek meg, emellett merchandise termékeként jól eladható és marketingelhető alapanyagot képeznek. A *Göthe Salmander: Legendás állatok és megfigyelésük* című (Rowling, 2001) könyv jogdíja és összes bevétele egy jótékonyági szervezeté, amely szegénység elleni küzdelmet elősegítő és szociális igazságszolgát szolgáló akciókat támogat.

A vadon élő állatok és lények közül a hippogriffel való bánásmód regénybeli bemutatása meglehetősen részletes és szimbolikus. A lényt nem az írónő fantáziája szülte, az ókorban Vergilius is említést tesz egy ilyen lényről a *VIII. Eklogájában* – „Párja a lónak eként griff lesz” (Vergilius, 2008), nevet az olasz reneszánszban, Ariosto *Őrjöngő Lóránt* című művének negyedik énekében kap (lásd: Borges, 1988, 56.). Első alkalommal a legendás lények gondozása órán találkozhatunk hippogriffekkel. A tanár, Hagrid mutatja be őket a diákoknak: „nagyon önérzetes és sértődékeny állatok”, „aki megsért egy hippogriffet, az könnyen fűbe haraphat” (HP3, 109.). Megtudjuk, hogy a hippogriffek előtt meg kell hajolni, majd megvárni, míg ő is meghajol. Ha ez nem történik meg, akkor érdemes elmenekülni előle. Hagrid ismertetésében az a meglepő információ, hogy a vadon élő állat előtt a köszöntés elegáns, vélhetően a középkorra utaló módját kell bemutatni ahhoz, hogy elfogadjon bennünket.

Harrynek sikerül a mély meghajlás, és az állat meg is engedi, hogy megsimogassa. Ám míg a tanulók nagy része felfedező, aktív magatartással viszonyul a hippogriffhez, Draco nem veszi komolyan Hagrid szavait, és az állatot sem tartja sokra, hangosan sértegetni kezdi, „behemót

rondaságnak” nevezi (HP3, 111.), erre az megkarcolja. A fiú elutasító magatartása példaképp rámutat arra, milyen hatása van, ha nem a megfelelő módon viselkedünk egyes állatokkal. Draco tetteinek az is a következménye, hogy az állatot veszélyesnek nyilvánítják, és a további balesetek elkerülése érdekében le akarják fejezni. Ez a folyamat szimbolikusan annak is a példája, hogy helytelen vagy hozzá nem értő emberi bánásmód miatt sokszor az egyébként csak ösztönösen cselekvő, esetleg védekező állatokat büntetik meg. Jó példája ez az állatok természetét megértő és elfogadó ember-állat kapcsolat fontosságának.

A *Harry Potter*ben kevés olyan esemény történik, amely az állatok bántalmazásával kapcsolatos. Draco kívül Voldemort teszi ezt meg. A tizenegy éves Voldemortról (akkor még Tom Denemnek hívták) az árvaházi nevelőtől megtudjuk, hogy állatot gyilkolt. A regénysorozatban ő az egyetlen, aki ezt megteszi: „Tom azt mondta, nem ő volt, és nem is tudom elképzelni, hogyan tette volna, de hát önmagát mégse akaszthatta fel az a nyúl a gerendára!” (HP6, 257.). Mégis, a szívtelen cselekedete ellenére Voldemort pozitív érzelmekkel egy állathoz, a Nagini nevű kígyóhoz kötődik (lásd: HP6, 482.).

A humanoid lényekre vonatkozó attitűdök

A *Harry Potter*ben számos humanoid lény van, amelyeket a varázsvilágban sem emberként tartanak számon. Egyeseknek van varázsereje (pl. manók és koboldok) vagy valamilyen mágikus képessége (pl. kentaurók), azonban sokuk csak a külsejükben (valamint az értelmi és érzelmi intelligenciájukban) tér el a mugliktól (pl. törpék és óriások). A humanoid lényekkel szemben a varázslók attitűdjét az igazságtalan társadalmi berendezkedés is táplálja. Jól látszik ez a két, varázslócsaládban felnőtt gyerek – a közömbös Ron és az elutasító Draco – hozzáállásán, náluk jelennek meg ugyanis az előítéletesség jelei. A Draco-féle elutasító magatartás, a humanoid

lények alsóbbrendűként kezelése a diszkrimináció és a rasszizmus példái.

A diszkrimináció „az emberek negatív megkülönböztetése, ami például egy bizonyos fajhoz vagy nemhez tartozó egyénnel szembeni önkényes ellenszenvre vagy ellenségeskedésre épül” (Sowell, 2022, 44.). A rasszizmus olyan megközelítés, melynek középpontjában a fajok közötti különbségek állnak. Az egyes fajok rangsorolását, az alsóbb rendű fajok kirekesztését, diszkriminációját és alacsonyabb státusba helyezését tűzi ki célul. A valóságban az egyes embereknek a bőrszínükből vagy származásukból adódó tulajdonságait helyezi előtérbe, és ezek alapján kategorizálja és ítéli meg őket. A *Harry Potter*-ben a bőrszín nem válik a diszkrimináció vagy rasszizmus célpontjává, de a „származás” és a „faj” – amely fogalmak saját jelentést kapnak a regénysorozatban – viszont igen. „Bár a *Harry Potter* alapkonceptiója nem a valós világból ered, az olyan cselekményvonalak, mint amilyen a vérfarkasokkal vagy a mugli (vagyis varázstalan) születésűekkel szembeni faji előítélet, kétségkívül a való világ problémáira fókuszálnak” (Torbó, 2019, 232.).

Ronék kertjének törpementesítése során például – úgy tűnik – elfogadható és megengedett bizonyos mértékű erőszak alkalmazása. A folyamat során ugyanis a törpéket minden tiltakozásuk ellenére „lasszó módjára” megpörgetve jó messzire el kell dobni (HP2, 40.). A törpékről kiderül, hogy az értelmi képességeik nagyon csekélyek, a pörgetés hatására elszédülnek, és nem találnak vissza a korábbi helyükre, emellett nem fogják fel, mi történik „mentesítés” közben, és „egymással versengve másznak elő bámészkodni. Képtelenek megtanulni, hogy jobb, ha veszteg maradnak” (HP2, 40.).

A kerti törpékkel való bánásmódra Harry értetlenül reagál, de elfogadja Ron és testvérei tapasztalaton alapuló véleményét, miszerint a törpéknek ettől nem lesz bajuk, és végül ő maga is beáll a sorba törpéket dobálni. Nem derül ki, hogy a törpék mennyire veszik zokon mindezt, vagy hogy a

dobástól valóban nem esik bajuk. A pörgetésük alatt tiltakoznak, megharapják az illetőt, aki megfogta őket, de utána mintha el is felejtenek mindezt. Ez a tulajdonságuk elfedi a személyiségük többi részét – ha van –, így az emberek nem – még az egyébként nagyon kedves Weasley család sem – kezelik őket magukkal egyenrangú módon.

Enyhén negatív előítéletességet vált ki Ronból, amikor Hagridról (akivel akkor már három éve baráti viszonyt ápolnak) kiderül, hogy félóriás. Harry, érzékelve barátja félszességét, faggatni kezdi, így Ron – és a varázslótársadalom többsége – nézőpontjából kapunk első képet az óriásokról: „az óriások iszonyúan vadak [...], ilyen a természetük... Olyanok mint a trollok... a vérükben van a vadság, ezt mindenki tudja róluk” (HP4, 404.). Harry kíváncsi, csodálkozó, elfogadó attitűdje és egyenes kérdései rávilágítanak arra, hogy az előítéleteket érdemes megkérdőjelezni. Ronban a tapasztalat, miszerint Hagriddal minden rendben, és a belenevelt előítéletesség, miszerint az óriások veszélyesek, egyszerre van jelen. Igyekszik érvényesíteni a tapasztalatát, de érződik – „kereste a szavakat”, „fejezte be sután”, „felelte feszengve” (HP4, 404.) –, hogy nem tudja biztosan mi a helyes hozzáállás. Ezzel szemben Hermione attitűdje nagyon is tudatos: „Kizárt dolog, hogy mindegyik egy vérszomjas szörnyeteg... Csak épp elterjedt róluk ez az előítélet, ugyanúgy mint a vérfarkasokról” (HP4, 407.).

Az előítéletesség logikátlanságát, erejét és veszélyeit mutatja, hogy egy megjelenő diszkriminatív, az előítéletességre építő és felháborodást gerjesztő újságcikk aktiválja Hagriddal szemben az óriásokkal kapcsolatos félelmeket, felülírva ezzel a tapasztalatukat. Az a Hagrid, aki már évtizedek óta az iskolában dolgozik, megbíztak benne és elfogadták (a természetét), hirtelen kitaszítottá válik, és sokan félelmetes és veszélyes óriásként tekintenek rá. Mindez a média hatását is szemlélteti. Draco már Hagrid karrierje végét vizionálja, és kürtöli szét az iskolában, azzal az abszurd állítással, miszerint a szülők azon aggódnak, „hogy Hagrid felfalja a gyereküket,

hahaha...” (HP4, 413.). A fiú által képviselt megkülönböztető bánásmód és diszkrimináció már a rasszizmus jeleit mutatja. Ligeti (hétköznapi világban történő) kutatása szerint „az előítéletes vagy rasszista jellegű megnyilvánulások mögött korántsem biztos, hogy előítéletes vagy rasszista érzelmek vannak, [...] a legtöbb esetben nem előítéletről és rasszizmusról van szó a diákok körében, hanem ismerethiányról, frusztrációról, agresszióról, az önreflexió teljes hiányáról, de mindenek előtt sztereotipikus gondolkodásról” (Ligeti, 2006: 389).

A gyerekek mellett a felnőtt, hatalmi pozícióban dolgozó varázslók előítéletességére is láthatunk példát. A mágiaügyi miniszter, Cornelius Caramel becsmerlően beszél a környezetében tartózkodó – vélhetően – félóriás tanárnőről: „tudja, hogy *mi* az a nő?” (HP4, 541.; kiemelés Szerző), kérdezi, és a hangsúly itt a tárgyiasításra kerül. Voldemort visszatértekor Dumbledore azt javasolja a miniszternek, hogy küldjön követeket és kössön szövetséget az óriásokkal, mielőtt ezt Voldemort, hatalmát megerősítve megteszi. A miniszter erre magából kikelve reagál: „Ha kitudódna, hogy szóba álltam az óriásokkal... az emberek gyűlölik őket, Dumbledore... repülnék a minisztériumból...” (HP4, 652.). A példa szerint a varázslók minisztere olyan mélyen gyökerezőnek és negatívnak gondolja a társadalom előítéletességét az óriásokkal szemben, hogy – az állását féltve – nem kockáztat meg még egy békekötést sem velük. A történetből nem derül ki, jól látta-e a helyzetet, és hogy a varázslótársadalom valóban elítélte volna-e ezen tettéért, mert Voldemort megelőzi. Dumbledore-nak, illetve Hagridnak egyetlen óriást sikerül a saját oldalukra állítani, (Hagrid) féltestvérét, Grópot.

Gróp, az emberek számára ereje, termete és kontrollálatlan mozgása miatt valóban veszélyesnek bizonyul, még az őt nevelő és beszélni tanítgató Hagrid tele lesz zúzóadásokkal. Azonban elfogadása, türelme és különleges bánásmódja meghozza gyümölcsét, Gróp valamennyire megtanul beszélni, és bizonyos mértékben megszelídül. Gróp gyöngéd

érzelmei is megmutatkoznak, amikor élénk érdeklődést mutat Hermione iránt, és több hét eltelte után is emlékszik rá (lásd: HP5, 655.). Hagrid Gróppal való kapcsolata példa lehet arra is, hogy a család és a szerető elfogadás fontosabb a faji különbségnél, és még ha áldozatokkal is jár a másikkal való bánásmód, akkor is érdemes rá áldozni.

A házimanók olyan humanoid lények, amelyek nagy múltú és gazdag varázslócsaládoknál vagy nagyobb intézményekben szolgálnak. A *Harry Potter* második kötetében találkozhatunk Dobbyval, aki a Malfoy családnál dolgozik, és a többi házimanótól eltérően szabad szeretne lenni. A kötet végén Harry ravasz trükkje segítségével valóban szabad lesz. Látva a többi házimanó viselkedését, Dobby szabadság iránti vágya nem indokolt, de a történet miatt hajlandóak vagyunk elfogadni.

A házimanók úgy gondolják, nem szabad, hogy öröm érje őket, és akkor „jó házimanók”, ha azt csinálják, amit parancsolnak nekik (lásd: HP4, 102.). A manók cselekedetei között gyakori az öncsonkítás, mert ha olyat tesznek, amely egy kicsit is ellentmond a gazdájuk kérésének, akkor megbüntetik magukat. Ha egy házimanót elbocsátanak (felszabadítanak), az a manó számára óriási szegény. Mindezek ellenére számos példát láthatunk arra, hogy saját véleményük és akaratuk van egyes dolgokról, amelyeket akár a gazdájukat megsértve kimondanak, vagy amelyekért – maguktól – tenni is hajlandók. A varázslók nem veszik a fáradságot, hogy megismerjék a házimanókat, sem a személyiségüket, sem a mágikus tulajdonságaikat. Vélhetően annyira lenézik őket, hogy azokat a speciális varázstudásukat sem veszik észre (ezért nem veszik számításba), amelyekkel az emberek nem rendelkeznek, és gyakran a szemük előtt történnek. Ilyen például a pálca nélküli varázslás vagy a kimagasló hoptanalási (teleportálási) képesség.

Ron attitűdje a házimanókkal szemben is megmarad passzívnak és elfogadónak, tárgyilagosan és tényként jelent ki nézőpontokat és közhelyeket: „– A manók elégedettek a sorsukkal [...] Ezek direkt

elvárják, hogy valaki parancsolgasson nekik” (HP4, 126.). Ron a hetedik kötetig nem próbálja meg beleérezni magát a manók helyébe, és nem gyakorol empátiát sem. A történet végén a nagy csatában mégis Ron az egyetlen, akinek eszébe jutnak a házimanók. Gondolatai már nem a szolgaságuk és a varázserejük kihasználása, hanem a megmentésük, kiemenekítésük irányába tartanak (lásd: HP7, 514.).

Hermione ezzel szemben felismeri a manók „borzalmas engedelmességi kényszerét” (HP7, 168.), emellett képes empátiakusan és rendszer szinten gondolkodni: „Ez a hozzáállás mérgezi meg a társadalmat, Ron! – heveskedett Hermione. – Az ilyen lusta és közönyös emberek miatt maradnak fenn az idejétmúlt, igazságtalan intézmények...” (HP4, 126.). Alapos kutatómunkát végez a könyvtárban, hogy átlássa a manók helyzetét, és igyekszik felhívni a figyelmet a globális mértékű igazságtalanságra – az erre érzékeny olvasóknak pedig a helyzet szimbolikusságára. Szerinte ugyanis a „varázslók meg fognak fizetni azért, ahogy a manókkal bánnak” (HP7, 169.).

Mozgalmat indít „Manók Alkotmányos Jogaiért Országos Mozgalom” (MAJOM) néven, részletes, rövid és hosszútávú tervet dolgoz ki, kiáltványt ír és jelvényt készít annak érdekében, hogy a házimanók embertelen elnyomása megszűnjön, és jobb életük legyen (HP4, 216.).

Harrynek összetettebb a viszonya a házimanókkal, személyes tapasztalata két házimanóhoz köti, akikkel más-más a viszonya. A Dobby nevű házimanót felszabadítja, mert alapvetően ő sem ért egyet a szolgaságukkal, és megérti Dobby utalásait, miszerint szívesen lenne szabad. Harry a történetben jóban marad vele, többször kér tőle segítséget. Siporral, keresztapja manójával viszont kezdetől fogva tartózkodó.

A történet előrehaladtával Sipor becsapja Harryt, ami a keresztapja halálához vezet, ennek következtében undorral tekint a manóra. Harrynek sok időre van szüksége, hogy a korábbi sérelmein túllépjen, és érző lénynek tekintse, majd megéreze, hogyan

tud örömet szerezni az egyébként mindig mogorva manónak.

„Közel fél órán át kellett nyugtatgatniuk a manót, akit sokk-közeli állapotba taszított az élmény, hogy ajándékba kapja Blackék egy igazi családi ereklyéjét; jó ideig fel se bírt állni, úgy remegett keze-lába” (HP7, 170.).

Harryék tapasztalata Siporral rámutat arra, hogy azt a berögződést, amely a házimanókban kialakult akár magukkal, akár a világgal kapcsolatban, idővel (türelemmel), empátiával és megfelelő bánásmóddal meg lehet változtatni. Azért nem működik a MAJOM – és Hermione egyéb, felszabadításra vonatkozó lépései –, mert úgy tűnik, a házimanók a saját döntésük alapján – ahogyan azt Ron is hangoztatja – nem szeretnének felszabadulni. Ezt a döntésüket akár tiszteletben is lehetne tartani. „A valóság az, hogy a manók szabadságot elutasító magatartása nem szívük leghőbb vágyát tükrözi, hanem lelki szolgaságuk mélységét” (Patterson, 2005, 141.).

A tolerancia kérdésében John Stuart Mill (1983) azt vallotta, hogy a különböző nézetek és meggyőződések tolerálása nemcsak erkölcsi kötelesség, hanem hasznos is lehet, mert lehetővé teszi, hogy a különböző nézetek közötti viták és párbeszéd révén a társadalom fejlődjön és haladjon előre. „Aki közömbös az előítélettel szemben, az legjobb esetben csupán figyelmen kívül hagyja a társadalom javát, legrosszabb esetben pedig részese lehet bukásának – ugyanúgy, ahogy Sirius Siporral szembeni bánásmódja részben felelőssé teszi őt saját haláláért” (Patterson, 2005, 145.).

Ez a társadalmi berendezkedés az emberekből közömbösséget, akár gonoszságot vált ki, és könnyen elfelejtődik a felelősség, és annak megértése és elfogadása, hogy a manóknak mint érző és gondolkodó lényeknek is kijár az embereket megillető tolerancia és erkölcsi tisztelet. A házimanók felszabadítása tehát minden szempontból szükséges. Ennek hogyanja meglehetősen összetett és vitatott kérdés (lásd: Sowell, 2022), amellyel jelen tanulmányban nem foglalkozunk.

Az emberekre vonatkozó attitűdök

A fajok közti különbséget a másokat diszkrimináló varázslók a varázstalan emberekre, azaz a muglikra is vonatkoztatják. A helyzetet negatív irányban mélyíti, hogy ellenszenvük kiterjed azokra a varázslókra is, amelyeknek nincsenek varázsló szülei. Ez utóbbi különbségtételt a származást jelző, rosszindulatú felcímkézéssel is kifejezik: magukat aranyvérű (vagy tiszta vérű) varázslóknak nevezik, a lenézett, muglik gyerekeként született varázslókat pedig sárverűeknek. (A körülményes megnevezéseket elkerülve a továbbiakban az aranyvérű és a sárverű kifejezést használjuk. E megnevezéseknek részünkről semmi köze nincs a diszkriminációhoz.) A származást ily nagy mértékben sokra tartó aranyvérűek nem fogadják el, hogy a muglik velük egyenjogúak, és nem fogadják el, hogy a sárverűek varázslók, sőt tolvajként kezelik őket, akik varázspálcát loptak maguknak, bebörtönzik, kínozzák őket (HP7, 218.). Ezek a varázslók általában Voldemort hívei vagy szolgálói, akár közvetlenül és tudatosan, akár nem (ez utóbbira példa a könyv egyik leggonoszabb karaktere, Dolores Umbridge). A továbbiakban ezt a csoportot – a könyvek alapján – halálfalóknak fogjuk nevezni. Ez a zsarnoki és erőszakos hatalomgyakorlás, amely a tiszta varázslóvérre alapozza az emberek közötti hierarchiát a fasiszmus és a nemzetszocializmus példája ebben a világban (Baka, 2020).

Draco Malfoy már tizenkét évesen is az aranyvérűek felsőbbrendűségét vallja. Tőle halljuk először a sárverű kifejezést (lásd: HP2, 108.). Ron értelmezéséből pedig megtudhatjuk, hogy így nevezni valakit a varázslók számára sem megszokott dolog (lásd: HP2, 111.). Később a verbális inzultus tettegességig fajul: a halálfalók Hermionét provokatív megnyilvánulásai és sárverű származása okán megkínózzák (lásd: HP7, 404.).

Voldemort hatalomátvétele után a halálfalók (fekete)listázzák a sárverűeket, és megfigyelés alatt tartják azokat az aranyvérűeket, akik segítenek a mugliknak vagy a sárverűeknek (HP7, 213.); erre a

csoportra a „vérarúlok” címkét, megnevezést ragasztják (HP7, 209.). Ezen felül ellenségképet gyártanak a sárverűekből, és ismeretterjesztő füzeteket nyomtatnak és terjesztenek nagy számban az alábbi címmel: „*A sárverűek: Értekezés az aranyvérűek békés társadalmát fenyegető veszedelemről*” (HP7, 210.). „A fasiszták az észet az akarat nevében utasították el – írja Snyder (2017, 13.) –, és az objektív igazságot egy dicső mítosszal helyettesítették, amelyet egy, a népszócsoveként fellépő vezető fogalmazott meg”. A Mágiaügyi Minisztériumban olyan diszkriminatív és sértő mondatok hangzanak el, amelynek sehol nem lenne szabad: „Az én szememben a vérarúlok semmivel se jobbak a sárverűeknél” (HP7, 209.); vagy: „Sárverűek kölykei nem keltenek szájalmat bennünk” (HP7, 219.).

Debreczeni (2006) három fasiszta vezetőre vonatkozó megállapításai akár Voldemortról is szólhatnának: „A mindkettejüket (sőt: mindhármójukat!) jellemző szellemi, politikai és morális képlékenységnek az alkati meghatározottságok mellett alighanem családi, illetve társadalmi okai is vannak. Szociális és kulturális értelemben [...] is *talajtalan* és *gyökértelen* figurák. Alulról jött, bizonytalan egzisztenciák – társadalmi, szellemi, morális és politikai értelemben egyaránt *parvenüek*” (eredeti kiemelés).

Voldemort árvaházban nevelkedett, és nem ismerte a szüleit. Az édesanyja születése után nem sokkal meghalt, mugli édesapját később felkeresve saját maga öli meg. Annak ellenére, hogy ő maga nem aranyvérű varázsló, és a vér tisztaságát hirdeti, önmagát mégsem sorolja az alacsonyabbrendű üldözendők közé. „Fanatizmus és cinizmus közös nevezője mindhármuknál: a hatalom féktelen akarása. Ez a cél, és ez a program” (Debreczeni, 2006).

Voldemort fő tulajdonságai közé tartozik a fanatizmus, amellyel a halál elkerülését kergeti, és a hatalmát építi ki; emellett a cinizmus, amellyel akár a legrégebb híveivel szemben is él (lásd: HP7, 16.). „A korlátlan hatalomakaráás következménye a korlátlan eszközhasználat. Mivel a vezérek célja a parlamentarizmus korlátozása, illetve fölszámolása,

mind a háromnál közös a parlamentáris és a parlamenten kívüli eszközök együttes alkalmazása. A békés és az erőszakos eszközöké. A törvényeseké és a törvényteleneké” (Debreczeni, 2006). Voldemort hatalomátvételekor pontosan ez történik, az egyik halálfaló – miután a mágiaügyi miniszter hirtelen halált halt – ül be a miniszteri székbe, de egyúttal illegális fejedelmek is járják az országot. „Az elnyomás és a manipuláció nem kizárólag a totalitarianizmus (fasizmus, kommunizmus) jellemzője. A Voldemort kezébe került államirányítás nem diktatúra. Hatalmának fönntartásához a látszat megóvására van szüksége. Elbizonytalanítja, összezavarja, megfélemlíti, s ami a legfontosabb, a kollektív bizalmatlanság eszméjére kondicionálja az állampolgárokat” (Kelemen, 2023).

A helyzet a hetedik kötetre már annyira válságos, hogy a változáshoz a varázslóknak állást kellene foglalnia, melyik oldalra állnak, ami a többség esetében azt jelenti, hogy a közömbösségüket meg kellene szüntetni. Ennek eredményéből nem sokat tapasztalunk a regényben, hiszen nem sok tekintést kapunk a Harry környezetén kívüli eseményekből. Vélhetően ők maguk sem tudják, hogy áldozatai a fokozatosan kiépített zsarnokságnak. „A gonosz erővel szemben a felnőttvilág totálisan csődöt mond – maroknyi józan gondolkodású mágust leszámítva aktív vagy passzív módon mindenki hozzájárul Voldemort újbóli hatalomba kerüléséhez, az elvetemült nagyúr legyőzésére pedig kizárólag Harry Potternek és két hősi kis társának van komolyan vehető sansza” (Greff, 2008).

A szereplők közül Hermione ismeri fel leghamarabb az épülő hatalom első jeleit, s hogy annak megszüntetésére aktív ellenállásra van szükség. Az ötödik kötetben, a kegyetlen Umbridge professzor zsarnoksága ellen kétféle módon tiltakoztak. Egyfelől, Ron ikertestvérei a hatalom nyílt megkérdőjelezésével, annak nevetségessé tételével teszik ezt meg – nagyon hatékonyan. Másfelől, Hermione ötlete alapján illegális sötét varázslatok kivédése órákat szerveznek az iskolatársaiknak, hogy fel-

tudjanak készülni a valódi támadásokra. Ennek szerepe a későbbiekben kulcsfontosságú lesz a halálfalók elleni csatában (Castro, 2007, 148.). A történet végén a zsarnok legyőzésével szüntetik meg az általa kiépített rémuralmat.

A Harry Pottert érő családi és intézményi hatások

„A Privet Drive 4. szám alatt lakó Dursley úr és neje büszkén állíthatták, hogy köszönik szépen, ők tökéletesen normálisak” (HP1, 7.). A *Harry Potter* első mondata még az ironikus hangneme miatt humorosnak tünteti fel az említett két szereplőhöz való hozzáállást. A túlzó jelzős szerkezetet olvasván biztosak lehetünk benne, hogy a két szereplő nem tökéletesen normális. Mindhét kötet a Dursley család életének bemutatásával kezdődik, így fokozatosan kiderül, hogy mit értenek „normális” alatt. A Harry Pottert nevelő család a végletekig elzárkózik a mágiától, így nem teszi őket boldoggá, hogy az örökbefogadott fiuk varázsló. Az olvasónak az is hamar feltűnik, hogy a Harryvel való bánásmódjuk elfogadhatatlan, a benne levő varázserőt „beteges hajlam”-nak nevezik (HP4, 37.), emellett „Semmibe vették őt, s nemritkán kegyetlenek voltak vele” – állapítja meg Dumbledore (HP6, 58.).

A Dursley család attitűdje Dracoéhoz hasonlóan elutasító. Mind a hét kötetben találhatunk utalást a családtól elszenvedett lelki vagy fizikai abúzusra, amelyet a család három tagjának valamelyike követ el (lásd: HP1, 24.; HP2, 25-26.; HP3, 24. és 29.; HP4, 36.; HP5, 10.; HP6, 49.; HP7, 31.). Ami talán mindebből egy gyerek számára a legszörnyűbb lehet, hogy levegőnek nézték, semmibe vették: „Ne kérdezősködj! – ez volt az első szabály, amit Harrynek a Dursley-házban meg kellett tanulnia” (HP1, 25.). S habár Harry életének a Dursleyéknél töltött időszakából csak ennyit látunk, már ez is elfogadhatatlannak mondható. Harryre a sok éves bántalmazás nincs traumatikus hatással, azok következményei leginkább a szeretetében, mások

megmentését szorgalmazó hajlamában mutatkozik meg.

Roxfort, az iskola, ahol Harry és a barátai tanulnak, meglehetősen veszélyes hely, mégis több alkalommal a legbiztonságosabb helynek nevezik meg. Ennek az oka, hogy az iskola igazgatója Albus Dumbledore a legbölcsebb és leghatalmasabb varázsló a *Harry Potter*-univerzumban, olyannyira, hogy ő az egyetlen, akitől még Voldemort is fél (HP1, 57.).

Harry a Roxfortban megkapja a számára boldog iskolás évekhez szükséges figyelmet és különleges bánásmódot. A különleges bánásmódot itt olyan értelemben használjuk, ami magában foglalja a tanulás segítése és a viselkedés megváltoztatása mellett az érzelmi és szociális támogatást is. Dumbledore-nak köszönhetően erre a bánásmódra mindenki esélyt kap, ha élni szeretne vele – bizonyos időszakokat nem számítva, amikor nem Dumbledore az igazgató –, még Tom Denem (az egykori Voldemort) is. Mitter (1997) úgy gondolja, a család mellett az iskola az az intézmény, ahol a toleranciára nevelést el kell kezdeni. „Ezenkívül a toleranciára nevelés azt is célul tűzi ki, hogy békés szomszédságban éljenek egymással, és készek legyenek egymásnak segíteni. Ezt a tételt különösen érdemes hangsúlyozni napjainkban, amikor az emberek atrocitásokat követnek el szomszédaik, azok ellen, akikkel születésüktől fogva együtt éltek, együtt nevelkedtek és értek felnőtté. A toleranciára nevelés alapját a családban és a helyi közösségekben kell megteremteni, az iskolák pedig folyamatos felelősséggel végzendő gyakorlati feladatuknak kell tekintsék a toleranciára nevelést.” Jó példa erre Neville Longbottom karaktere, aki az iskola hét éve alatt egy menthetetlenül feledékeny kisfiúból igazi vezéregyéniséggé női ki magát. A kezdetektől jelenlevő elfogadás és támogatás önbi-zalmat szül a fiúban, amely a későbbi nehézségeken átsegíti. „A Roxfort varázslóiskola multikulturális közegének demokratikus üzenete szerint a barátság,

az empatikus összefogás, a fajok közti szolidaritás egy élhetőbb jövő záloga” (Kérchy, 2019, 123.).

A különleges bánásmód részének tekintjük Dumbledore azon szokását, hogy elnézi – sőt, gyakran úgy tűnik, támogatja – Harry iskolai szabályszegéseit. Ennek az lehet az oka, hogy az igazgató tisztában van vele, hogy Harry nem szállhat sikerrel szembe Voldemorttal, ha csak az iskolai oktatásban tanultakat sajátítja el, vagy még azt sem. Harry a Dumbledore nyújtotta biztonságérzetével a háta mögött még bátrabban megy szembe az ellenfelei által felkínált kihívásoknak, s ilyen módon még gyorsabban és hatékonyabban fejlődik. Dumbledore mondata még a halála után is képes megnyugtanni Harryt: „Roxfortban nem maradnak magukra azok, akik segítséget kérnek” (HP2, 248.; HP7, 399.).

A történet végére Harryből felelős és aktív attitűddel rendelkező hős lesz. Vállalja, hogy védekezés nélkül a halálos átok elé áll – így pusztítva el Voldemort benne szunnyadó lélekdarabját –, feláldozva ezzel az életét mások életének megmentéséért (HP7, 568.). Képes lesz rá, hogy megbocsásson szülei gyilkosának, Voldemortnak, és lehetőséget ad neki az újrakezdésre, azzal, hogy elmondja neki, hogyan válhat újra emberré (HP7, 607.).

Összegzés

A *Harry Potter*-regénysorozat négy központi szereplőjének a környezetükkel való interakciói segítségével képet kaphatunk a varázsvilágban megjelenő elfogadás, empátia és különleges bánásmód helyéről és szerepéről. A tanulmány bemutatja, hogy a négy szereplő – négy gyerek – verbális és nonverbális megnyilvánulásai által megvalósított attitűdök miként nyújtanak mélyebb betekintést a szereplők értékrendjébe, gondolataiba vagy érzelmi világába. Ily módon megismerjük az elfogadás, az empátia és a különleges bánásmód cselekedetekbe ágyazott működését, segítve ezzel az olvasót a regénysorozat morális olvasatának megképzésében.

A regénysorozatban számos, tudattal rendelkező varázstárgy, állat, humanoid lény és ember magatartása eltér a valóságban megszokott viselkedési vagy társadalmi normától. Ha az első kettőt a saját egzisztenciájukban fogadjuk el, akkor kibontakozik egy kézenfekvőnek tűnő tanulság vagy szabály: a tárgyakat használjuk a funkciójuknak megfelelően, bánjunk az állatokkal a természetükkel összhangban. Mindkét esetben megjelenik a tanulási, megismerési folyamat, a felelős viselkedés, az elfogadás, és az állatok esetében a türelem, az empátia és a természet törvényeinek a figyelembevétel is. Ha az eseteket szimbolikusan olvassuk, tehát a tárgyakat vagy az állatokat is személyeknek tekintjük – és a mágia következtében tekinthetjük –, ahogy a humanoid lényeket és az embereket, akkor az értelmezésünk határai kitolódnak. A különböző – egyedi képességű, igényű vagy „csak” eltérő tanulási stílusú – személyek és a velük kapcsolatos történetek megismerésével az olvasó láthatja, hogy mindenki érdemes az elfogadásra, az empátiára vagy a támogatásra, így a történet képes hozzájárulni a másokkal szembeni felelős és pozitív attitűd kialakításához.

Ami a humanoid lényeket és az embereket illeti, példát láthatunk olyan személyekkel történő interakciókra, akik nincsenek értelmileg tisztában azzal, ami történik velük, vagy azzal, hogy mire képesek, de olyanokra is, akik tiltakoznak a saját fejlődésük és szabadságuk ellen. A regénysorozat a hatalom és a szélsőséges viselkedések elleni felelős magatartást és fellépést is példázza, amelynek nemcsak az éberség vagy a hatalom erőtlenségére való rámutatás lehet a része, hanem a megbocsátás képessége is.

Az olvasók mintákat kaphatnak abból, hogy az elfogadás és az empátia önmagunk megismerési folyamatában is kulcsfontosságú szerepet játszik. Önmagam és a másik megértése és elfogadása a társadalmi sztereotípiák, előítéletek lebontásának hatékony módja. A tanulmány bemutatja, miként bontakozik ki a történetnek az az alaptétele,

miszerint mindenki értékes és fontos, hozzájárulva ezzel az olvasók érzelmi intelligenciájának és empátiakészségének fejlődéséhez, és annak a nézőpontnak az elfogadásához, hogy a sokszínűséget előnynek tekintjük.

A *Harry Potter*-regénysorozat varázsvilágában az egyik leghatalmasabb mágikus erő a szeretet. A főszereplők gondolatai és cselekedetei megmutatják, milyen áldozatokkal és pozitív következményekkel jár, ha elfogadással, empátiával és különleges bánásmóddal fordulnak másokhoz, ha felelős és tudatos cselekedeteikkel fejezik ki a szeretetüket, ha az a céljuk, hogy mindenkinek legyen esélye a boldogságra.

Irodalom

- Baka L. Patrik (2020). Nemzetszocialista analógiák a Harry Potter-univerzumban. In Simon Szabolcs (szerk.), *12th International Conference of J. Selye University. Language and Literacy Section. Conference Proceedings*, 29-35. J. Selye University, Komárom.
- Borges, Jorge Luis (1988). *Képzelt lények könyve*. Helikon, Bp.)
- Castro, Adam-Troy (2007). Az Azkabantól Abu-Gráibig: Félelem és fasizmus a Harry Potter és a Főnix Rendjében. In Lackey, Mercedes és Wilson, Leah (szerk.), *Harry Potter mágikus világának felfedezése* (pp. 138-153). Gold Book, Debrecen.
- Debreczeni József (2006). Populizmus, fasizmus, náciizmus. *Mozgó Világ*, 32(12), 669–68.
- Franklin, Nancy (2008). A hatalom és az együttműködés társadalmi dinamikái a varázsvilágban. In: Mulholland, Neil (szerk.), *Harry Potter pszichológiája: A kis túlélő nem hivatalos lélekrajza* (pp. 177-182). Gold Book, Debrecen.
- Frazer, James G. (1993). *Az Aranyág*. Századvég, Budapest.

- Greff András (2008.02.28.) Az út vége: J. K. Rowling: Harry Potter és a Halál ereklyéi. *Magyar Narancs*.
- Kelemen Zoltán (2023.01.23.). Értelmezés kérdése az egész: J. K. Rowling Harry Potter-regény-folyama mint irodalmi alkotás. *Mesecentrum*.
- Kérchy Anna (2019). Tradíció és transzmediáció: A tündérmese utóélete a 21. századi gyerek és ifjúsági irodalomban. *Studia Litteraria*, 58(1-2), 115–126. DOI [10.37415/studia/2019/58/4264](https://doi.org/10.37415/studia/2019/58/4264)
- Ligeti György (2006). Sztereotípiák és előítéletek. In Kolosi Tamás, Tóth István György, Vukovich György (szerk.), *Társadalmi riport 2006*, (pp. 373–389). TÁRKI, Budapest.
- Mill, John Stuart (1983). *A szabadságról*. Kriterion, Bukarest.
- Mitter, Wolfgang (1997). Békére és toleranciára nevelés. *Új Pedagógiai Szemle*, 47(11). 86-95.
- Patterson, Steven W. (2005). Sipor panasza: MAJOM, avagy példázat a diszkriminációról, a közömbösségről és a társadalmi méltányosságról. In Bagett, David és Klein, Shawn (szerk.), *Harry Potter világa: Milyen titkok rejlenek a Roxfort színpalái mögött?* (pp. 132-146). Édesvíz, Bp.
- Rowling, Joanne K. (2001). *Legendás állatok és megfigyelésük – Göthe Salamander*. Animus és Obskurus Könyvek, Budapest.
- Síklaki István (2010). *Előítélet és tolerancia*. Akadémiai, Budapest.
- Snyder, Timothy (2017). *A zsarnokságról: Húsx lecke a huszadik századból*. 21. század, Budapest.
- Sowell, Thomas (2022). *Diszkrimináció és egyenlőtlenségek*. MCC Press, Budapest.
- Torbó, Annamária (2019). Kívülálló, varázslók, disztópiák: A young adult gyökereitől a kortárs popkultúráig. *Studia Litteraria*, 58(1-2), 227–242. DOI [10.37415/studia/2019/58/4272](https://doi.org/10.37415/studia/2019/58/4272)
- Vergilius, Maro Publius (2008.12.12.). Vergilius összes művei. *Magyar Elektronikus Könyvtár*.
- (HP1) Rowling, Joanne K. (2006). *Harry Potter és a bölcsék köve*. Animus, Bp.
- (HP2) Rowling, Joanne K. (2005). *Harry Potter és a Titkok Kamrája*. Animus, Bp.
- (HP3) Rowling, Joanne K. (2005). *Harry Potter és az azkabani fogoly*. Animus, Bp.
- (HP4) Rowling, Joanne K. (2005). *Harry Potter és a Tűz Serlege*. Animus, Bp.
- (HP5) Rowling, Joanne K. (2005). *Harry Potter és a Főnix Rendje*. Animus, Bp.
- (HP6) Rowling, Joanne K. (2008). *Harry Potter és a Félvér Herceg*. Animus, Bp.
- (HP7) Rowling, Joanne K. (2008). *Harry Potter és a Halál ereklyéi*. Animus, Bp.